

EIROPAS SAVIENĪBA

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ

**LATVIJAS
UNIVERSITĀTE**

ANNO 1919

Lilija Jurgīte

*Latviešu valoda funkcionālā aspektā
Skolēna rokasgrāmata*

ETNOLINGVISTISKAIS ASPEKTS
LĪBIEŠI UN LĪBIEŠU VALODA

6. Lībieši un viņu valoda

Materiāls izstrādāts

ESF Darbības programmas 2007. - 2013.gadam „Cilvēkresursi un nodarbinātība”

prioritātes 1.2. „Izglītība un prasmes”

pasākuma 1.2.1. „Profesionālās izglītības un vispārējo prasmju attīstība”

aktivitātes 1.2.1.2. „Vispārējo zināšanu un prasmju uzlabošana”

apakšaktivitātes 1.2.1.1.2. „Profesionālajā izglītībā iesaistīto pedagogu kompetences paaugstināšana”

Latvijas Universitātes realizētā projekta

„Profesionālajā izglītībā iesaistīto vispārizglītojošo mācību priekšmetu pedagogu

kompetences paaugstināšana”

(Vienošanās Nr.2009/0274/1DP/1.2.1.1.2/09/IPIA/VIAA/003,

LU reģistrācijas Nr.ESS2009/88) īstenošanai.

Rīga 2011

6.1. LĪBIEŠI UN VIŅU VALODA

Atcerieties!

Etnonīms

Katrai etniskajai vienībai ir savs pašnosaukums – etnonīms. Bieži vien kādas tautas valodā ir sen iesakņojušies etnonīmi, kas atšķiras no tiem, ar kādiem sevi savā valodā apzīmē attiecīgā etniskā vienība.

Piemēram: latviešu valodas vārdam *krievs* viņu pašu valodā atbilst *русский*; mūsu vārdam *igauņis* viņu valodā atbilst *eestlane*; latviešu vārdam *vācietis* atbilst viņu pašu *der Deutsche* u. tml.

Vieni no tādiem vārdiem ir arī latviešu literārajā (rakstu) valodā lietotie apzīmējumi *lībietis*.

(Pēc S.Cimmermaņa)

<http://www.livones.lv/libiesi/faq/?raksts=84>

1. uzdevums

LĪBIETIS VAI LĪVS?

- *Izlasiet doto tekstu.*
- *Atbildiet uz jautājumu, kā šī etniskā grupa jāsauc. Kāpēc?*

Etnonīms *lībietis* lietots jau senajos rakstu pieminekļos: *либь, любь* lasāms Krievzemes 11. gadsimta vēstures avotos. Arī mūsdienās latvieši un latviski runājošie lībieši lieto senā etnonīma latviskotās formas *lībietis, lībiete*. Pašu lībiešu valodā etnonīms *līb* tieši vai nedaudz mainītā formā saglabājās līdz 20. gadsimtam. Zinātniskajos vākumos tas atrodams kopš 1846. gada, kad vārdus *līb, lībe* pie Salacas (Svētciema) kā lībiešu pašnosaukumu pierakstījis Pēterburgas akadēmiķis A. J. Šēgrēns. Vārdi publicēti arī 1861.g. viņa un akadēmiķa F. J. Vīdemaņa sastādītajā vācu-lībiešu un lībiešu-vācu vārdnīcā un tulkoti kā *lībiešu tauta - Livenvolk*. Būtiski ir šo vārdu un vārdkopu skaidrojumi: *lībietis* (vācu *Live*).

20.gs.20.gados somu valodnieks L. Ketunens Kurzemē pierakstīja trīs lībiešu etnonīmus – *lībō/z/, līvō/z/* un retāk lietoto *līvnikā*. 1938. g., publicējot šos vārdus *Lībiešu vārdnīcā*, viņš rakstīja, ka tā laika lībieši sevis apzīmēšanai visbiežāk lieto vārdus *kurālist, rāndalist* un *kalāmīed* (latviešu valodā – *kurzemnieki, jūrmalnieki* un *zvejnieki*). Viņš atzīmēja, ka vārds *lībō/z/* lībiešos ienācis no latviešu valodas, bet vārds *līvō/z/* - no igauņu, bet ar vācu valodas starpniecību.

Šķiet, ka L. Ketunena un A. Šēgrēna autoritātes ietekmē samērā daudzās populārzinātniskās un zinātniskās publikācijās minēts, ka lībiešiem nav sava etniskā pašnosaukuma un ka viņi sevi dēvē par *rāndalist*, *kalāmīed* vai *kurālist*. Citviet tikai likts saprast, ka nosauktie vārdi lietoti kā lībiešu pašnosaukums. S.Cimmermanis gan norāda, ka šo uzskatu paudēji nav ievērojuši dažus tā laika vēsturiskos un sociālos apstākļus.

18. gs, 19. gs sākumā un vēl agrāk Latvijas laukos valdīja dzimtbūtnieciskās attiecības. Svarīga bija cilvēka kārta un profesija. Tādēļ etniskums bija otršķirīga parādība. Arī uz latviešiem tika attiecināti līdzīgi nosaukumi: *arāji*, *kalna ļaudis*, *zemkopji*, *zemnieki*.

S. Cimmermanis raksta: „Apzīmējumu kurālist Kurzemes lībieši, domājams, pārņēma no Sāmsalas igauņiem, ar kuriem viņiem bija etniska radniecība un cieši saimnieciski sakari. Igauņu ikdienas skatījumā lībieši bija tuvākās svešās zemes - Kurzemes (ig. - Kuramaa) iedzīvotāji, t. i., kurzemnieki (ig. - kuramaalased, līb. - kurālist). Tā laika gaisotnē sāmsalietim nebija būtiski, kāda tautība dzīvo Irbes šauruma pretējā krastā. Viņam bija svarīgi tas, ka tur ir cita zeme un cita administratīvi teritoriālā vienība, kurā var atrast peļņas darbus.“

Tomēr lībiešu valodā turpināja pastāvēt L. Ketunena un A. Šēgrēna pierakstītie patiesie lībiešu pašnosaukumi ar sakni *līb-*. Tie parādījās arī daudzos vietvārdos. Taču Dundagas piekrastes lībiešu vēstulēs, kas 1860. gada jūnijā, 1862. gada 6. jūlijā un 30. oktobrī, 1864. gada 17. februārī latviešu valodā rakstītas Baltijas ģenerālgubernatoriem, viņi sevi dēvēja par *līvniekiem*, kas atvasināts no jau minētā etnonīma *līvnikā*.

Šo etnonīma variantu latviešu presē intensīvāk sāka lietot 19.gs. otrajā pusē. Tas varēja būt tieši vācu valodas iespaidā, tādēļ S.Cimmermanis norāda: „No minētajiem faktiem izriet, ka vārdam *lībietis*, *lībiete* un vārdkopai *lībiešu valoda* ir senas un dziļas tradīcijas latviešu valodā un latviski runājošo lībiešu leksikā.“

(Pēc S. Cimmermaņa)

<http://www.livones.lv/libiesi/faq/?raksts=84>

Šo etnisko grupu pareizāk ir saukt par _____

_____

_____

Iepazīstieties!

Valda Marija Šuvcāne

Skat.:

Lightbox galerijas

6. *Lībieši un viņu valoda*

1.attēlu vai

<http://talsitourism.lv/index.php/page.Content/id.264>

Valda Marija Šuvcāne (1923-2007) – lībiete, kas dzimusi Lielīrbē un bija viena no nedaudzajām dzimtās valodas pratējām, ilggadēja lībiešu kultūrvēstures pētniece. V.M. Šuvcānes pētījumi apkopoti grāmatās “Lībiešu ciems, kura vairs nav” (2002), “Lībiešu folklorā” (2003). Autore rakstījusi lībiešu izdevumam *Līvi*, publicējusi pētījumus “Lībiešu gadagrāmatās” un citos izdevumos, sastādījusi “Latviešu-lībiešu sarunvārdnīcu”, bilžu grāmatu “Ūru! Rūru!” (V.M.Šuvcānes lībiešu teksti, M. Stārstes ilustrācijas) un “Lībiešu tekstus”. V.M.Šuvcāne lībiešu valodā ierunājusi CD disku “Kāzu jūrā” (lībiešu folkloras ieraksts) un “Lībiešu- latviešu sarunvārdnīcu”.

Valdas Marijas Šuvcānes 80. dzimšanas dienā, sveicot jubilāri ansambļa „Līvlist” vārdā, Ausma Liepa rakstīja: „Tavs mūžs ir ritējis darbā, mīlestībā un uzticībā. Un tas devis bagātīgus augļus – tie ir zelta graudi, kas iebiruši lībiešu un arī latviešu gara mantojuma apcirņos, tie paliks nākamībai un pārvērtīsies jaunās vērtībās.”

<http://www.livones.lv/libiesi/norises/?raksts=281>

Iepazīstieties!

Renāte Blumberga

Skat.:

Lightbox galerijas

6. *Lībieši un viņu valoda*

2.attēlu vai

<http://lv.lv/?menu=lvplus&type=doc&id=149603>

Renāte Blumberga (1971) Latvijas Universitātē ieguvusi filozofijas maģistra grādu un vēstures doktora grādu. Studējusi arī Baltijas jūras somu valodas LU Moderno valodu fakultātē un Helsinku universitātē. Strādājusi lībiešu mēnešrakstā “Līvli”, bet no 1997.g. LU Latvijas vēstures institūta Etnoloģijas nodaļā veic pētījumus par lībiešiem. Viena no lībiešu valodas un kultūras portāla „Livones.lv” veidotājiem un redaktoriem. Publicējusi vairāk nekā trīsdesmit zinātniskus un ap piecdesmit populārzinātniskus rakstus par lībiešiem, nozīmīgākais pētījums ir monogrāfija „Lībieši dokumentos un vēstulēs: Somijas zinātnieku ekspedīcijas pie lībiešiem” (2006). R. Blumberga tulko no igauņu un somu valodas. R. Blumberga ir viena no Lībiešu kultūras centra dibinātājām.

<http://www.livones.lv/organizacijas/lks/cilveki/?raksts=411>

2. uzdevums

- **Izlasiet doto tekstu.**

- **Uzrakstiet, ko tekstā sniegtā informācija vēstī par lībiešu asimilācijas cēloņiem?**

- **Atbildi formulējiet īsi un kodolīgi.**

Arheologi uzskata, ka gan latvieši, gan lībieši kā tauta ir veidojušies Latvijas teritorijā. Beidzoties viduslaikiem, lībieši Latvijā dzīvoja divos kultūrvēsturiskos novados - Vidzemē un Kurzemē. Šajā laikā jau bija sākusies lībiešu asimilācija.

Vidzemē lībiešu saplūšana ar latviešiem noslēdzās 19. gs. otrajā trešdaļā. 20. gs. sākumā starp vecākās paaudzes lībiešu pēctečiem bija saglabājušās tikai atmiņas par valodas runātājiem vai kāds vārds, bet ne pati valoda.

Cēloņi šim procesam bija tas, ka:

1. Baltu iedzīvotāji ienāca no citiem novadiem, tādēļ lībiešu īpatsvars samazinājās;
2. Daudzi lībieši gāja bojā karu rezultātā, tukšajās vietās apmetās galvenokārt latgaļi;
3. Tā kā lībieši bija mazākumā, baznīcā, kļaušu darbos, skolās un citur par kopvalodu kļuva latviešu valoda, radās jauktās ģimenes un māju saimes, kurās par galveno valodu kļuva latviešu valoda;
4. Lībiešu teritorijas šķērsoja ceļi, kas gāja uz Igauniju un Latgali, tādēļ tās bieži skāra epidēmijas (tai skaitā mēris – Lielais mēris 1710.g.)

Kurzemē 18. gs. otrajā pusē - 19. gs. sākumā lībieši dzīvoja tikai Ziemeļkurzemē aptuveni no Ovišiem līdz Ģipkai. Tomēr arī šeit jau bija jauktās latviešu-lībiešu ģimenes. Līdz 19. gs. beigām lībiešu skaits nedaudz pieauga, bet pēc tam visu laiku samazinājās:

19. gs. otrajā pusē varēja būt starp diviem un trim tūkstošiem. Visticamāk, ka viņi visi prata lībiešu valodu. Taču jau pirms pirmā pasaules kara bija vērojams, ka lībieši sāka uzskatīt latviešu valodu par labāku nekā savu dzimto valodu, jo tā bija saskarsmes valoda, tādēļ vecāki bērniem kā pirmo sāka mācīt latviešu valodu.

Pirmā pasaules kara sākumā lībieši devās bēgļu. Tas veicināja asimilāciju. Ne visi atgriezās dzimtajās vietās. 1920. g. daudzi vairs neuzskatīja sevi par lībiešiem.

Pēc Otrā pasaules kara lībiešu skaits bija strauji samazinājies, jo daudzi nokļuva emigrācijā, deportēti, daļa baidījās atzīt savu etnisko identitāti, bet padomju ierēdņi bieži vien neatzina tautību lībietis. Tādēļ oficiāli reģistrēto lībiešu skaits gadu no gada turpina samazināties. Mūsdienās Ziemeļkurzemē dzīvo tikai neliela daļa lībiešu. Citi ir Kolkā, Ventpilī, Rīgā u. c.

(Pēc Renātes Blumbergas <http://www.livones.lv/libiesi/vesture/>)

Kāpēc lībieši asimilējās?

---

3. uzdevums

- <i>Izlasiet tautasdziesmu „Mazas peles, lielas peles“ lībiešu un latviešu valodā.</i> - <i>Atrodiet vārdus, kas tajās ir līdzīgi.</i> - <i>Par ko tas liecina?</i>	Pišķīzt īrōd, sūrōd īrōd, Tūogid lapsōn ūnda jūr. Ku tēg ād ūot ūnda tūonōd, Ruņtš siz jāmstab pākiz mōz. http://www.livones.lv/libiesi/folklor/?raksts=127	Lielas peles, mazas peles, Bērnām miegu atnesiet. Ja jūs miegu nenesīsiet, Runcis galvu nokodīs.

Līdzīgie vārdi ir _____

Tie liecina par _____

Iepazīstieties!

Valts Ernštreits

Skat.:

Lightbox galerijas

6. *Lībieši un viņu valoda*

3.attēlu vai

<http://www.livones.lv/libiesi/maksla/makslinieki/?raksts=63>

Valts Ernštreits (1974) – ievērojamas lībiešu dzimtas (Prinču) pēctecis. Valodnieks, dzejnieks un mākslinieks, spilgtākā parādība mūsdienu lībiešu kultūrā. Beidzis Rīgas 1. ģimnāziju un Tartu universitātes Filozofijas fakultātes igauņu un somugru valodu nodaļu, ieguvis maģistra grādu Baltijas jūras somu valodu specialitātē.

<http://www.livones.lv/libiesi/maksla/makslinieki/?raksts=63>

4. uzdevums

- *Izlasiet tekstu, kas veidots no Valta Ernštreita raksta „Cik cilvēku tagad runā lībiešu valodā? fragmentiem*

- *Strādājot grupās pārrunājiet, ko latvieši varētu mācīties no lībiešiem, lai ne tikai saglabātu, bet arī attīstītu savu valodu un identitāti.*

- *Secinājumus katra grupa prezentēs nākamajā latviešu valodas stundā.*

„... lībiešu valoda ir zaudējusi gandrīz visas funkcijas - to vairs nelieto ģimenē, sadzīvē, arī saziņā tās lietojums ir minimāls. Tomēr de iure lībiešu valodas pastāvēšana turpinās, jo tā joprojām ir dzimtā valoda vismaz pieciem cilvēkiem - četriem Latvijā un vienam Kanādā (lai gan apmierinošā līmenī valodu prot labi ja puse). Turklāt līdztekus tiem, kuriem lībiešu valoda ir dzimtā, atrodami arī citi lībiešu valodas pratēji.“

Tie ir:

1. Lībiešu pēcteči, kas no vecvecākiem, kursos vai pašmācībās ceļā apguvuši valodu un spēj tajā sazināties (ap 10 cilv.).
2. Zinātnieki, kas ir pētījuši un pēta lībiešus un lībiešu valodu (arī ap 10 cilv.).
3. Dažādi interesenti, kas nav nedz lībiešu pēcteči, nedz zinātnieki, taču apguvuši lībiešu valodu kādu sev zināmu iemeslu dēļ (apm. 5 cilv. Latvijā, Igaunijā, Somijā).
4. Cilvēki, kuri lībiešu valodu ir apguvuši kursos, vasaras nometnēs vai kādā no universitātēm, taču viņu valodas prasme nenodrošina viņiem iespēju sazināties lībiski.

„Tādējādi var teikt, ka lībiešu valodā spēj sazināties aptuveni trīsdesmit cilvēku visā pasaulē, no kuriem tikai puse ir lībiešu izcelsmes un tikai pieciem lībiešu valoda ir dzimtā (turklāt visi šie pieci ir vecumā virs 70 gadiem).“

(Pēc V.Ernštreita: <http://www.livones.lv/libiesi/faq/?raksts=109>)

5. uzdevums

- *Noskatieties vismaz divas videofilmas par Kurzemes lībiešiem un viņu valodu.*

- *Iedomājieties, ka jūs esat bijuši pie Kurzemes lībiešiem un uzrakstiet, lūdzu, aprakstu par šiem ļaudīm un viņu dzīvi.*

<http://www.youtube.com/watch?v=NIJ7kvHXwFk&feature=related>
<http://www.youtube.com/watch?v=At8UvBnlqY&feature=related>
<http://www.youtube.com/watch?v=1smDXMWvBh4&feature=related>
<http://www.youtube.com/watch?v=dozgxGL5f2k&feature=related>
<http://www.youtube.com/watch?v=B15emT5UWQE&feature=related>
<http://www.youtube.com/watch?v=IDGGPciaAAI&feature=related>
<http://www.youtube.com/watch?v=MWDL1KMBR-0>
<http://www.youtube.com/watch?v=cUEF7OibPCQ&feature=related>
<http://www.youtube.com/watch?v=U8m56kmuNYA&feature=related>